

Жуковський Василь

ВИХОВАННЯ МОЛОДІ НА ПРИНЦИПАХ ХРИСТИЯНСЬКОЇ МОРАЛІ. УКРАЇНСЬКИЙ ТА АМЕРИКАНСЬКИЙ ДОСВІД

Україна, яка стала незалежною державою після більш як 300-річного перебування в складі Російської імперії та 70-річного панування радянського тоталітаризму, прагне нині збудувати демократичне правове суспільство, забезпечити гідне життя для своїх громадян та увійти повноправним членом до світової спільноти. Проте в незалежній Україні, за словами американського експерта Олександра Мотиль, відсутнє практично все, що притаманне сучасному цивілізованому суспільству. У ній немає демократичних інститутів, не діє закон і немає громадянського суспільства. Україна - це лише територія з людьми та засобами, але їх організація, адміністрування та зв'язки в значній мірі відсутні або не визначені (Мотиль, 1993, С.54). Ці слова були сказані відомим аналітиком декілька років тому, але й тепер ці висновки залишаються актуальними. Згідно з дослідженням, проведеним Центром стратегічних та міжнародних досліджень США в 1997 році лише 20% жителів України вірили, що живуть в умовах демократії (Куропась, 1998, С.7). Аналізуючи критичну моральну ситуацію, що склалася в українському суспільстві, американський професор Мирон Куропась пише, що демократичне суспільство неможливо збудувати без високої моральної зрілості його громадян, і саме цього гостро не вистачає в нинішній Україні (Куропась, 1998, С.7).

Однією з причин моральної кризи в Україні є залишки в суспільстві комуністичної моралі, яка впродовж десятиліть насаджувалась українському народові більшовицьким режимом, будувалась на атеїстичних ідеях, лицемірстві, підтримувалась насильницькими методами і привела до появи духовно спустошених людей, які не можуть повноцінно жити і працювати в демократичному суспільстві. Комуністична мораль не витримала випробування часом і виявила своє повне банкрутство. Після дискредитації комуністичної моралі в українському суспільстві виник моральний вакуум, заповнення якого можливе лише за рахунок нової системи моральних цінностей. Іншою причиною по-

силення кризових явищ в області моралі є відсутність чіткої системи морального виховання в сучасній українській національній школі, яка будувалася б на цінностях демократичного суспільства. Характерними показниками моральної кризи в державі є ріст злочинності та корупції. Злочинність стала одним з факторів, що загрожує національній безпеці української держави (Комплексна цільова програма..., 1997, С.100). Так, підліткова злочинність в Україні знаходиться постійно на високому рівні. Наприклад, у 1994 році згідно з повідомленням Міністерства внутрішніх справ України, у державі спостерігалось стрімке зростання кількості правопорушень серед учнівської молоді, особливо серед учнів загальноосвітніх шкіл. Протягом 1994 року неповнолітніми та за їх участю скоєно 40,6 тисяч злочинів, що на 7,2 % більше, ніж у 1993 році. Їх питома вага склала 13,3 % від загального числа злочинів, скоєних у державі за цей час (“Про стан злочинності...”, 1995, С.25-29).

Крім злочинності всі верстви українського суспільства охопила корупція. Характеризуючи це соціальне зло в республіках колишнього Радянського Союзу, у тому числі в Україні, американський аналітик Барбара Хейдт писала у своїй статті “Без моралі немає демократії”: “Корупція погрожує задушити молоду демократію в республіках колишнього Радянського Союзу в зародку. “Гласность и перестройка” замінені словами “наглость и перестрелка”. Питання про те, чи порядок, який ґрунтується на почутті свободи і відповідальності, з’явиться із залишків зруйнованого комунізму, залишається відкритим, адже відсутня влада закону і справжня демократія для більшості людей, які нещодавно звільнились від тоталітаризму. Злочинні елементи об’єдналися з корумпованими владними структурами, утворивши клани. Корупція поширюється від міліції і суду до найвищих урядових установ. Мафія здійснює злочинні операції в тіньовій економіці за межею закону (Хейдт, 1995, С.23-24). Згідно з опитуванням, проведеним у 1997 році в Україні, 70% опитаних відзначають, що корупція і відсутність відкритості в прийнятті рішень залишаються головними проблемами в державі (Кіс, Макарук, Веретельник, 1997, С.13).

Україна відчуває нагальну потребу в моральних цінностях, притаманних правовій демократичній державі, адже ослаблена духовно і морально, вона знаходиться на грані національної катастрофи. У цих умовах цілий ряд українських педагогів звертається до перевірених

вітчизняною та світовою практикою християнських цінностей, адже християнська традиція є домінуючою темою в суспільному житті нашого народу (Вихрущ, 1995, Вишневський, 1997, Климишин, 1995). Українці впродовж століть дотримувались християнських традицій і завжди були релігійними. Це дозволило їм створити високу духовну культуру. Як зазначає український теолог Б. Гудзяк, християнство стало визначальним джерелом фундаментальних етичних і моральних ідей та цінностей, які докорінно змінили світогляд нашого народу, його стиль мислення і духовні устремління. Воно визначило парадигму соціального мислення українців. Фактично жоден аспект культурного, політичного і навіть економічного життя України впродовж останнього тисячоліття не можна зрозуміти без огляду на значення християнства (Гудзяк, 1997, С.50). До революції 1917 року, вважає Григорій Ващенко, головними чеснотами українців були глибока релігійність, стриманість у словах і поведінці, працьовитість, цнотливість, гостинність, патріотизм, високий естетизм особистого і родинного життя, дружба, повага до старших, повага до жінок, правдивість, щирість, скромність, стриманість (Ващенко, 1994, С.138). Християнство засуджувало такі людські вади як гордість, заздрощі, злість, лицемірство, пияцтво, лихослів'я.

Про виняткову ефективність християнської моралі свідчить не лише вітчизняний, але й зарубіжний, зокрема американський досвід. З початку 17 ст. і впродовж наступних століть Америка була християнською нацією (Істленд, 1985, С.13), а Біблія і християнство - головними джерелами моральних цінностей, які визначали поведінку більшості американців в особистому та соціальному житті (Петерсон, 1993, С.35). Засновники американської держави були твердо переконані в тому, що країна зможе існувати лише за умови, коли її люди житимуть чесно і правдиво. Американці, стверджували вони, повинні розуміти і дотримуватись моральних засад демократії і законів, поважати права особистості, добровільно брати участь у громадському житті і турбуватись про загальне благо (Лікона, 1991, С.6).

Впродовж багатьох років сім'я і церква були тими підвалинами, на яких базувалась моральна поведінка американського суспільства. Але з 19 ст. школа стала важливою інституцією, яка навчала і передавала моральні цінності дітям (Тозер, Віолас, Сінізі, 1998, С.59). На початку становлення американського шкільництва вірування суспільства і життя людей пере-

бували в гармонії. Дитина постійно бачила ті цінності, які проявлялися вдома та в суспільстві. Школа лише акцептувала існуючу в державі мораль. Державні діячі Томас Джефферсон, Джеймс Медісон та інші були зразком щирої турботи про громадський та моральний добробут суспільства.

Американська школа здійснювала виховання молоді в дусі християнської моралі до 1960-х років. Це виховання ґрунтувалось на фундаментальних релігійних чеснотах, таких як: “набожність, справедливість, правдивість, любов до держави, гуманізм, доброзичливість, цнотливість, помірність, терплячість”, сформульованих Хорасом Манном в 1840-их роках (Манн, 1975, С.111).

Впродовж останніх трьох декад (1960 - 1990 рр.), державні школи США у зв'язку з появою нових емігрантів, які сповідували різні релігії, та під тиском секулятивних сил формально звільнились від усіх релігійних впливів, за винятком “об’єктивного” вчення про релігію. Тривалі зусилля, спрямовані на те, щоб вивести релігію зі школи, досягли результатів за останні три десятиріччя. Так, у 1960-х роках були прийняті два важливих рішення Верховного Суду США. У 1962 році Суд визнав неконституційною неконфесійну молитву в школах, а в 1963 р. він виступив проти читання Біблії в державних школах (Мак-Клеллан, 1992, С.85-86).

Одночасно з цими рішеннями моральні цінності були вилучені з процесу виховання. Натомість широкого поширення набули позбавлені моральних цінностей концепції, такі як “розкриття власних цінностей” (Расс, Хармін, Саймон, 1966) та “морального розвитку” (Кохлберг, 1976). Автори цих концепцій заперечували будь-які комплекси моральних цінностей, а натомість стверджували, що кожна особистість має право на свою власну систему моральних цінностей. Прихильники нейтральних з точки зору змісту цінностей підходів вважали, що у світі, де цінності постійно змінюються, і де різні інституції-церква, батьки, Голлівуд, вчителі, президент, ровесники, телебачення пропонують різні комплекси цінностей, діти не повинні виховуватись на певному комплексі цінностей, а лише мають навчитись актуалізовувати свої власні цінності та успішно контактувати з оточуючим середовищем (Расс, Хармін, Саймон, 1966, С.5). Батьки та вчителі не мали права втручатись, виправляти учнів та пропонувати їм правильні з їх точки зору відповіді, тому що це вважалось нав’язуванням своїх власних ціннос-

тей. В класі головним прийомом виховання було розв'язання моральним дилем, під час яких учні висловлювали свої точки зору, які однаково поважались, не дивлячись на зміст.

Наслідком таких методів виховання в державних школах США наприкінці 1970-х років стало те, що моральне виховання та рівень моральної вихованості школярів досягли історично низького рівня (Мак-Клеллан, 1992, С.87). Разом із заборобою релігійного виховання в школі і виховання на моральних цінностях окремі педагоги почали відзначати небачене зростання аморальної поведінки серед шкільної молоді. Кілпатрік, наприклад, пише про кризу в моральному вихованні молоді в державних школах США і жалкує, що студенти нерідко не можуть відрізнити добра від зла, і цей факт викликає тривогу. Свій висновок педагог підкріплює численними прикладами правопорушень загальноприйнятих суспільних стандартів учнями американських державних шкіл. Так, наприклад, щороку близько трьох мільйонів злочинів скоюється в школах США чи поблизу них - по 16 тисяч щоденно. Близько 135 тис. американських школярів щоденно носять до школи зброю. Ситуація не краща і за межами школи. За останні 30 років випадки самогубства серед молодих людей зросли на 300 відсотків. Кожний сьомий американський підліток заявляє, що він намагався вчинити самогубство. Набуло поширення вживання алкоголю і наркотиків серед учнів. Сексуальна активність підлітків набрала небаченого досі широкого розмаху (Кілпатрік, 1992).

Моральний занепад характерний сьогодні не лише для школи, але також для інших сфер американського суспільства, які до недавнього часу вважались прикладами порядності: духовенства, банкірів, суддів, працівників бібліотек, директорів добродійних закладів, шкільних адміністраторів, учителів, президентів університетів, викладачів, працівників Білого Дому.

Сьогодні окремі аналітики відзначають, що американці, незважаючи на значні зміни в релігійному та моральному житті суспільства, залишаються глибоко релігійною нацією, але ця риса американської спадщини підринається все більш ефективно та витончено (Хорн, 1985, С.3). Інші фахівці більше не впевнені в глибокій релігійності американської нації і песимістично вказують, що Америка знаходиться в перехідному періоді від християнської нації до світської (Істленд, 1985, С.5).

Багато американців, як і на початку існування американської держави вважають, що демократичне суспільство може існувати лише за умови, якщо воно ґрунтується на релігії і моралі. Так, американський філософ Дюрант переконаний, що в історії людства немає прикладу успішного функціонування морального життя суспільства без допомоги релігії (Дюрант і Дюрант, 1968, С.51).

В умовах, коли християнські цінності не є більше основою виховання в американських державних школах, батьки-християни масово забирають своїх дітей з державних шкіл і відкривають приватні релігійні школи, в яких навчається нині близько 11% американських школярів. Приватні релігійні школи користуються свободою від ідеологічних обмежень і можуть виховувати своїх учнів на релігійних цінностях, які сповідує громада, що заснувала школу. Приватні релігійні школи забезпечують вищий рівень знань своїм учням та сприяють розвитку позитивних моральних якостей школярів (Роуз, 1988).

Таким чином, вітчизняний та зарубіжний, зокрема американський досвід, з усією очевидністю засвідчує значення релігії та християнських цінностей у моральному вихованні школярів. Так, використання християнських цінностей позитивно впливає на виховання особистості. Будь-яке їх применшення чи виключення з навчально-виховного процесу неодмінно приводять до різкого зростання аморальної поведінки підростаючого покоління.

Summary

Zhukovsky V. Education of the youth on the principles of Christian morality. Ukrainian and American experience

The author analyzes Ukrainian and American experience of moral values in education at school. This experience testifies about the importance of religion and Christian values in moral education of students. The history of Ukrainian and American education shows that Christian moral values produce a favourable influence on moral education of the youth. The reduction or exclusion of Christian moral values from school lead to the considerable growth of immoral behavior of the young people.

Література

1. Ващенко Г. Виховний ідеал. - Полтава: Ред. газ. "Полтавський вісник", 1994. - 191 с.
2. Вихрущ А.В. Криза педагогічної науки і основи християнства // Моральна цінність християнства і відродження національної школи. - Київ - Тернопіль. - 1995. - С.22 - 25.
3. Вишневський О. Освіта в Україні: час демократизації, час реформ / Погрібний А., Алексюк А., Вишневський О., Майборода В. та ін. - К.: Школяр, 1997. - 149 с.
4. Гудзяк Б. Українське релігійне життя впродовж перших п'яти років незалежності // Україна і новий світовий порядок, 1991-1996. - Оттава: Оттавський університет. - С.49-72.
5. Дюрант В., Дюрант А. Уроки історії. Нью-Йорк: Саймон і Шустер. - 1968.
6. Істленд Т. Політика моралі і релігія: Буквар // Чиї цінності? Боротьба за мораль в плюралістичній Америці. - Ен Арбор: Сервентс букс. - С.5-20.
7. Кіс Е., Макарук І., Веретельник Р. До нової України: Україна і новий світовий порядок. 1991-1996. - Оттава: Оттавський університет, 1997.
8. Климишин І. А. Бачити добро в добрі (Про концепцію освіти в Україні) // Моральна цінність християнства і відродження національної школи. Київ-Тернопіль, 1995. - С.12-22.
9. Комплексна цільова програма боротьби зі злочинністю на 1996-2000 роки // Національні державні програми з питань соціальної допомоги та підтримки дітей, молоді, жінок і сім'ї. - УДЦССМ, 1997. - С.100.
10. Кохлберг Л. Когнітивно-розвивальний підхід до морального виховання // Моральне виховання. ... Воно різне для різних регіонів. Беккелі: МасКачен Паблішін Корпорейшн. - 1976. - С.176-195.
11. Куропась М.С. Роздуми про громадянське суспільство в Україні. - Юкрейніан віклі. - 18 березня, 1998. - С.7.
12. Кілпатрік В.К. Чому Джоні не може відрізнити добро від зла? Нью-Йорк: Саймон і Шустер. - 1992.
13. Лікона Т. Повернення виховання характеру // Точки зіткнення із суперечливих виховних проблем. - Гілфорд, Конектікут: Зе Душкін Паблішін Груп. - 1995. - С.50-56.

14. МакКлеллан І.Б. Школи і виховання характеру: Моральне виховання в Америці, 1607-теперішній час. Блумінгтон: Індіана Юніверсіті, 1992.
15. Манн М. Республіка і школа // Про виховання вільної особистості. Нью Йорк: Бюро оф паблікейшенз, Тічез Коледж оф Коламбіа Юніверсіті.
16. Мотиль А. Дилеми незалежності: Україна після тоталітаризму. Нью Йорк: Каунсел он Форейн Рілейшт Прес, 1993.
17. Про стан злочинності серед учнів загальноосвітніх та професійних навчальних закладів за підсумками 1994 року // Інформаційний збірник Міністерства освіти України. - К.: Освіта. - 1995. - 9. - С.1-32.
18. Петерсон Р.А. Освіта в колоніальній Америці. Державне виховання і насаджування. Ірвінгтон-он-Надзон: Зе фаундейшн оф економік ед'юкейшн. -1993. - С. 35-46.
19. Расс Л.Е., Хармін М., Самон С.Б. Цінності і виховання: Робота з цінностями в класі. - Колумбус: Чарлз І. Меріл Паблішін. - 1966.
20. Роуз С.Д. Захистити їх від рук диявола: Євангелістські школи в Америці. Нью-Йорк: Чепмен і Хол. - 1988.
21. Тоузер С.І., Віолас П.С., Сінізі. Школа і суспільство.: Історичні і сучасні перспективи. - Нью-Йорк: МакГро-Хіл. - 1998.
22. Хейдт Б. Корупція в Росії: Без демократії немає моралі. Офісер. - 1995. - С.23-29.
23. Хорн С. Чиї цінності? Боротьба за мораль в плюралістичній Америці. Ен Арбор: Сервент Букс. - 1985.